

კეთილდღეობის და ბიზნეს-აქტივობის დონეთა ასიმეტრიულობა საქართველოს რეგიონების მიხედვით

ალიმ ხერხაძე

ეკონომიკის დოქტორი

alimi.kherkhadze@unik.edu.ge

საკვანძო სიტყვები: რეგიონული უთანაბრობა; ინსტიტუციური მდგრადობა; რეგიონული პოტენციალი; სივრცითი მოწყობა; სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების გენერალური გეგმა.

J.E.L. classification: R12, R13, R58

DOI: <https://doi.org/10.52244/ep.2024.28.06>

ციტირებისთვის: ხერხაძე ა., (2024) კეთილდღეობისა და ბიზნეს-აქტივობის დონეთა ასიმეტრიულობა საქართველოს რეგიონების მიხედვით. ეკონომიკური პროფილი. ტ. 19, 2(28), გვ. 66-78. DOI: <https://doi.org/10.52244/ep.2024.28.06>

ანოტაცია. სტატიაში განხილულია საქართველოს რეგიონული უთანასწორობის პრობლემები და გამოწვევები. მიმოხილულია რეგიონული უთანაბრობის ისტორიული ასპექტები და მიზეზები. გაანალიზებულია სხვადასხვა ეკონომიკური პარამეტრი: პირდაპირი უცხოური ინვესტიციები რეგიონების მიხედვით, ფულადი და არაფულადი შემოსავლების დონე, ინვესტიციები მოსახლეობის ერთ სულზე, მშპ რეგიონების მიხედვით და რეგიონებში წარმოებული მშპ მოსახლეობის ერთ სულზე, რომლითაც ჩანს, რომ გამოთვლილი პარამეტრებით დედაქალაქი თბილისი, საქართველოს სხვა დანარჩენ რეგიონებს მნიშვნელოვნად აღემატება. იდენტიფიცირებული პრობლემების შესაბამისად, შემოთავაზებულია საქართველოს რეგიონებში უთანასწორობის დამლევისთვის გასატარებელი ღონისძიებების ერთობლიობა

შესავალი

საქართველოს ცალკეულ რეგიონში არსებული რეალობა არის ქვეყნის ზოგადი ეკონომიკური, პოლიტიკური თუ სოციალური სიძლიერის მნიშვნელოვანი ინდიკატორი. სწორედ ამიტომ, სწორი ანალიზი და პრობლემების მოგვარება მნიშვნელოვან საკითხს წარმოადგენს. საქართველოს რეგიონები მნიშვნელოვანი გამოწვევების წინაშე დგანან, მათი განვითარების შესაძ-

ლებლობები საკმაოდ განსხვავებულია. ამიტომ, მაქსიმალური ეფექტის მისაღწევად საჭიროა ცალკეული რეგიონის განვითარების პოტენციალის ოპტიმალურად გამოყენება და რესურსების გადანაწილება. საქართველოს მოსახლეობა არათანაბრად განაწილებული რეგიონებში. მათი უმრავლესობა ცხოვრობს მუნიციპალურ ცენტრებში და ისეთ ტერიტორიებზე, სადაც ეკონომიკური აქტიურობის დონე შედარებით მაღალია.

რეგიონების განვითარების დონეებს შორის უთანაბრობას ასევე განაპირობებს მათი ბუნებრივ-გეოგრაფიული თავისებურებები, სამრეწველო, ტურისტული, სასოფლო-სამეურნეო, სოციალური და ინფრასტრუქტურის განვითარების განსხვავებული დონე (ჩიხლაძე, 2021).

ძირითადი ნაწილი

რეგიონებში ცხოვრების პირობების გამოთანაბრება მნიშვნელოვან ამოცანას წარმოადგენს ქვეყნის განვითარებისთვის, რათა ქვეყანაში შეიქმნას მეტნაკლებად თანაბარი სოციალური განვითარების დონე და დემოგრაფიული განსახლება პროპორ-

ციული იყოს. XX საუკუნიდან მოყოლებული, გლობალური მასშტაბით შეინიშნება ურბანიზაციის მაღალი მაჩვენებელი, ხოლო სოფლის მაცხოვრებელთა წილი კვლავაც დიდია ე.წ. „მესამე სამყაროს“ ქვეყნებში. ურბანიზაციის მაღალი დონე მსხვილი ურბანული ცენტრების ინდუსტრიალიზაციისკენ მიდრეკილებაზე, სერვისების უკეთეს ხარისხსა და ყველა სოციალური სიკეთის შედარებით მარტივად ხელმისაწვდომობაზე მიუთითებს და ამ პროცესს სწორი გამოყენება სჭირდება. ქალაქში მაცხოვრებელთა ზრდის პარალელურად აუცილებელია „მიტოვებული“ სასოფლო სამეურნეო მიწების დამსხვილების სტიმულირება და სოფლის მეურნეობის ეფექტიანი განვითარება, რათა ინდუსტრიალიზაციის ხარჯზე არ ჩამორჩეს სოფლის მეურნეობა და ქვეყანა ბოლომდე იმპორტდამოკიდებული არ გახდეს, სასურსათო დეფიციტის წინაშე არ აღმოჩნდეს და სასოფლო სამეურნეო პოტენციალი გამოუყენებელი არ დარჩეს. აუცილებელია გატარდეს ტერიტორიული განვითარების დაბალანსებისკენ მიმართული პოლიტიკა (ბარათაშვილი, ვეშაპაძე 2002).

ცნება „რეგიონი“ და მასთან დაკავშირებული სხვა ეკონომიკური კატეგორიების ხსენებისას ფაქტობრივად, განიხილება მუნიციპალიტეტი ან უფრო მსხვილ დონეზე - საქართველოს 9 ადმინისტრაციულ-ტერიტორიული ერთეული - ან (2 ავტონომიური რესპუბლიკა), რომლებშიც მუნიციპალიტეტები ერთიანდებიან და არ წარმოადგენენ ადგილობრივი თვითმმართველობის ერთეულებს, თუმცა მეტ-ნაკლებად ერთ რეგიონში არსებულ მუნიციპალიტეტებს მსგავსი სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების დონე ეკისრებათ. მათ მხოლოდ საკოორდინაციო და საკონსულტაციო ფუნქცია ეკისრებათ თვითმმართველობის ერთეულებსა და საქართველოს მთავრობას შორის და მათ ხელმძღვანელს სახელმწი-

ფო რწმუნებული – გუბერნატორი წარმოადგენს. (ღავთაძე, ჩიხლაძე 2009)

საბჭოთა კავშირის დაშლის შემდეგ, ეკონომიკური ტრანსფორმაციის პარალელურად მომხდარმა პოლიტიკურმა არასტაბილურობამ მნიშვნელოვანი დადი დაასვა ქვეყნის ყველა სფეროს და განსაკუთრებით ეკონომიკას. ეკონომიკური განვითარების სტაგნაციამ და სასურსათო პრობლემებმა განაპირობა მოსახლეობის სოციალური, კულტურული და ფინანსური სიდუხჭირე. ქვეყანაში არსებული ყველა წარმოება, რომელიც ლოჯისტიკურად ჯაჭვურად იყო დაკავშირებული სხვადასხვა ადგილთან, ეს ადგილები სრულიად ახალი სახელმწიფოები აღმოჩნდნენ. თუკი მანამდე რეგიონულ დონეზე ზუსტად იყო განაწილებული, რომელ რეგიონს რა უნდა ეწარმოებინა და არ არსებობდა გასაღების ბაზრის პრობლემა, საზოგადოება დადგა ახალი რეალობის წინაშე: პრაქტიკულად აღარც წარმოების შესაძლებლობა იყო და არც გასაღების. ადამიანებმა უმეტესად თავიანთი შესაძლებლობების კომერციალიზაცია ვაჭრობაში იპოვეს და ვაჭრობა განსაკუთრებით მომგებიანი გახდა იქ, სადაც მოსახლეობა უფრო მეტი იყო. ამ ყველაფერში კი ეკონომიკურად ტრაგიკული იყო შემდეგი მოცემულობა: ადამიანები ყიდულობდნენ და ყიდდნენ საზღვარგარეთ (უმეტესად თურქეთში) წარმოებულ პროდუქციას, სანაცვლოდ ქვეყნის ძირითად საექსპორტო პროდუქტს საწარმოო სიმძლავრეები წარმოადგენდა და ერთ დღესაც აღმოვაჩინეთ, რომ გასაყიდი აღარაფერი გვექონდა, წარმოება უკვე თეორიულადაც აღარაფრის შეგვეძლო. ასე დაიწყო მსხვილ ქალაქებში რეგიონებიდან ჩასული მოსახლეობის კონცენტრაცია. ამან განსაკუთრებით ჰიპერტროფული მასშტაბები საქართველოს დედაქალაქ თბილისთან მიმართებით შეიძინა, რომლის მოსახლეობის წილი საქართველოს მთელ მოსახლეობაში

1980-იანი წლების ბოლოს 22 პროცენტიდან 2022 წლისთვის 32.6 პროცენტამდე გაიზარდა. ამის პარალელურად, რეგიონები ქალაქად (ძირითადად დედაქალაქში) და უცხოეთში მოსახლეობის საგრძნობი ნაწილის მიგრაციის ხარჯზე, სულ უფრო დარიბი და დაცარიელებული დარჩა (მესხია, გველესიანი, 2010).

წლების გასვლასა და ეკონომიკური ზრდის დონის მატებასთან ერთად საქართველოს რეგიონებს შორის უთანასწორობის უფსკრული წლიდან წლამდე იზრდება. ქვეყანაში შემოსული უცხოური ინვესტიციებისა და ახლად დაფუძნებული საწარმოების უმეტესობა (შესაბამისად, 74% და 45%) ისევ ცენტრზე მოდის, რეგიონი კი დამოკიდებულია სახელმწიფო დაფინანსებაზე. პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების მოცულობა მოსახლეობის ერთ სულზე საქართველოს რეგიონებში დედაქალაქთან შედარებით 10-ჯერ, ხოლო ბიზნეს-სექტორის მიერ პროდუქციის გამოშვება 3.4-ჯერ დაბალია.

რეგიონების აღნიშნული ჩამორჩენის კომპენსირებას ხელისუფლება ცდილობს

ცენტრალური ბიუჯეტიდან ტრანსფერების მეშვეობით, რომელიც დღე-ის 19 პროცენტის სახით ნაწილდება საქართველოს ადმინისტრაციულ ერთეულებზე, თუმცა ეს, მიუხედავად მისი მოცულობის სისტემატური ზრდისა, მაინც ვერ წყვეტს რეგიონების უთანაბრო განვითარების საკითხს, მით უფრო, რომ მისი თითქმის ნახევარი ისევ დედაქალაქის ბიუჯეტის შევსებისათვის გამოიყენება. შედეგად, ადგილობრივი ბიუჯეტების შემოსავლები იზრდება, თუმცა უთანაბრობა კვლავ გამოწვევად რჩება. უაღრესად მცირეა ადგილობრივი ბიუჯეტების საკუთარი შემოსულობები, მოქმედი კანონმდებლობა კი სათანადოდ ვერ ასტიმულირებს ადგილობრივი შემოსავლების მკვეთრ ზრდას. შედეგად კი ვღებულობთ იმას, რომ საქართველოს ყველა რეგიონი თანაბრად განვითარებული არ არის და არ გააჩნია თვითკმარი ბიუჯეტი. მოსახლეობა რეგიონებში უმეტესად დასაქმებულია ან საბიუჯეტო ორგანიზაციაში ან სოფლის მეურნეობის სფეროში, რაც ვერ ქმნის საკმარის ეკონომიკური დოვლათს. (ჩიხლაძე, 2021)

ცხრილი 1

პირდაპირი უცხოური ინვესტიციები რეგიონების მიხედვით
(მლნ აშშ დოლარი)

რეგიონი	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
სულ	1654,00	1990,53	1350,61	1367,8	583,09	1245,92	2253,37	1902,19
ქ. თბილისი	1416,01	1534,47	1073,29	959,88	332,55	1041,56	2032,18	1498,82
აჭარა	108,52	212,91	85,01	196,23	79,67	83,94	60,62	59,96
კახეთი	3,42	12,44	-8,24	2,29	-4,79	2,05	1,07	8,35
სამცხე-ჯავახეთი	30,81	38,87	45,20	50,72	26,03	44,33	20,41	-39,36
ქვემო ქართლი	29,13	64,64	86,28	48,69	78,71	25,39	35,13	199,39
სამეგრელო-ზემო სვანეთი და გურია	35,64	56,27	-8,6	47,51	31,62	-3,40	35,04	59,83
იმერეთი, რაჭა-ლეჩხუმი და ქვემო სვანეთი	27,31	63,97	28	47,7	-217,9	6,22	20,77	57,73
შიდა ქართლი და მცხეთა-მთიანეთი	3,16	6,96	49,65	14,77	39,53	45,83	48,14	57,46

ცხრილი საქსტატის მონაცემებზე დაყრდნობით შედგენილია ავტორის მიერ.

წინამდებარე ცხრილიდან ჩანს, რომ ბოლო რვა წლის მანძილზე, თბილისში

განხორციელებული პირდაპირი უცხოური ინვესტიციები 2-4-ჯერ აღემატება დანარჩენ საქართველოში განხორციელებული ინვესტიციებს. აღსანიშნავია, რომ იმერე-

თის, აჭარისა და სამეგრელოს მონაცემებში შესულია აგრეთვე ქუთაისში, ბათუმსა და ზუგდიდში განხორციელებული პირდაპირი უცხოური ინვესტიციები.

ცხრილი 2

პირდაპირი უცხოური ინვესტიციები რეგიონების მიხედვით მოსახლეობის ერთ სულზე გაანგარიშებით (აშშ დოლარი)

	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
საქართველო	443.60	534.17	362.13	363.66	160.15	335.98	568.74	426.82
ქ. თბილისი	1250.94	1339.60	926.31	810.33	290.95	878.28	1567.34	948.89
აჭარა	319.00	620.70	245.46	555.05	226.41	229.98	165.26	266.05
კახეთი	10.77	39.37	-26.18	7.33	-15.47	4.03	2.85	31.62
სამცხე-ჯავახეთი	194.12	247.32	289.92	329.08	171.11	293.68	134.27	-276.32
ქვემო ქართლი	68.05	150.45	199.60	112.41	181.26	53.62	75.79	499.45
სამეგრელო-ზემო სვანეთი	106.85	170.23	-27.73	145.05	101.41	-13.96	109.16	129.80
გურია	4.93	9.73	2.73	15.08	0.64	8.41	0.16	8.57
იმერეთი	49.48	112.38	50.52	91.36	-6.16	5.03	42.72	44.79
რაჭა-ლეჩხუმი და ქვემო სვანეთი	44.46	200.00	78.80	78.97	95.64	29.69	27.80	40.84
შიდა ქართლი	17.34	4.22	58.78	4.83	73.48	77.84	142.15	139.37
მცხეთა-მთიანეთი	-14.67	62.43	366.48	140.53	222.61	279.01	136.96	362.82

წყარო: ცხრილი საქსტატის მონაცემებზე დაყრდნობით შედგენილია ავტორის მიერ.

აღნიშნული შესაძლებლობას გვაძლევს დავასკვნათ, რომ ინვესტიციები, სამუშაო ადგილები და შესაბამისად ეკონომიკური დოვლათი ძირითადად თბილისსა და რამდენიმე მსხვილ ქალაქში იქმნება. დანარჩენი რეგიონები, რომლებიც გარს ეკვრის ქალაქებს, თითქმის ყოველგვარი სოციალურ-ეკონომიკური სიკეთის გარეშე რჩება, რაც ისედაც გადარიბებული რეგიონების კიდევ უფრო დაცლასა და გადატაკებას იწვევს. მკვეთრი უთანაბრობა რეგიონების მიხედვით, მოსახლეობის ერთ სულ-

ზე გაანგარიშებით პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების დონისა და ბიზნეს სექტორის მიერ გამოშვებული პროდუქციის გარდა, დამატებული ღირებულების წარმოების მხრივაც. მოსახლეობის ერთ სულზე წარმოებული მშპ რეგიონებში თბილისის მაჩვენებლის მხოლოდ 46.6 პროცენტია. აღნიშნული ვითარება პირდაპირ აისახება დასაქმების მაჩვენებელზე, ზოგადად, რეგიონების ეკონომიკურ აქტივობასა და მშპ-ში მათ წილზე:

ცხრილი 3

მოსახლეობის ერთ სულზე წარმოებული მშპ საქართველოს რეგიონების მიხედვით
2015-2022 წლებში (ათასი ლარი მიმდინარე ფასებში)

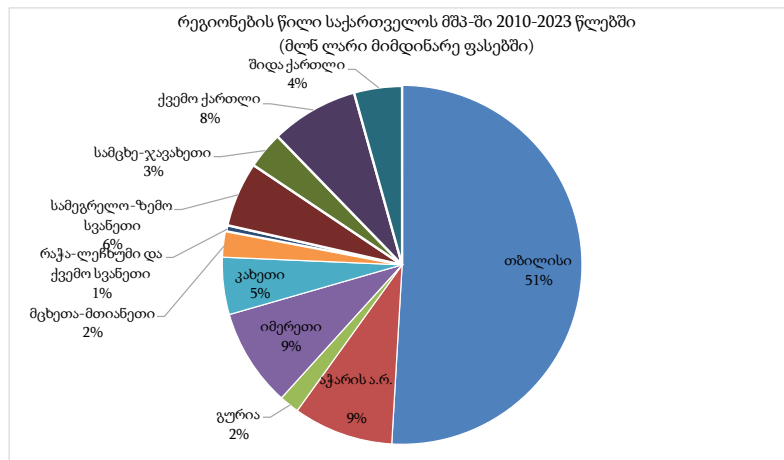
რეგიონი	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	
								სულ	% თბილისის
თბილისის მუნიციპალიტეტი	13.85	14.7	15.92	17.40	18.79	18.36	21.87	26.77	100.0
აჭარის არ	8.36	9.05	9.1	10.33	12.62	10.86	13.71	16.85	62.95
კახეთი	4.82	5.23	6.34	6.81	7.4	7.19	9.34	10.59	39.57
სამცხე-ჯავახეთი	5.77	6.66	7.37	8.09	9.50	10.10	12.18	12.8	47.81
ქვემო ქართლი	5.04	5.24	7.05	7.12	7.50	8.12	10.28	12.63	47.17
სამეგრელო-ზემო სვანეთი	5.70	5.72	6.34	6.43	7.89	8.94	9.76	11.06	41.31
გურია	5.16	5.52	5.89	6.04	6.71	6.45	8.66	10.18	38.01
იმერეთი	5.49	5.07	6.43	7.29	7.53	7.66	9.85	12.22	45.66
რაჭა-ლეჩხუმი და ქვემო სვანეთი	4.95	5.08	5.89	7.15	8.98	8.88	10.97	13.83	51.68
შიდა ქართლი	5.52	5.43	4.61	6.09	6.82	7.80	8.47	10.17	37.98
მცხეთა-მთიანეთი	8.13	7.37	8.71	10.08	11.13	12.03	13.70	17.14	64.02

ცხრილი საქსტატის მონაცემებზე დაყრდნობით შედგენილია ავტორის მიერ.

მიუხედავად იმისა, რომ მოსახლეობის რაოდენობა თბილისსა და რეგიონებში მკვეთრად განსხვავდება და თბილისში საქართველოს მოსახლეობის თითქმის ნახევარი ცხოვრობს, მშპ-ს დონე მოსახლეობის

ერთ სულზე მაინც მკვეთრად ჩამორჩება თბილისის მაჩვენებელს, რითაც დიდწილად შეიძლება აიხსნას საქართველოს სხვა რეგიონებიდან დედაქალაქში შრომითი მიგრაცია.

დიაგრამა 1

დიაგრამა საქსტატის მონაცემებზე დაყრდნობით შედგენილია ავტორის მიერ.

საქართველოს დედაქალაქს მთლიანი შიგა პროდუქტის შექმნაში ნახევარზე მეტი წილი უჭირავს. საქართველოს მოსახლეობის შემოსავლები და ზოგადად, ცხოვრების დონე, სოციალურ-ეკონომიკური ყოფა უაღრესად არათანაბარია, რაც ქმნის სერიოზულ პრობლემებს როგორც ეკონომიკური, ისე დემოგრაფიული, მიგრაციული კუ-

თხით და ამიტომ საჭიროებს სახელმწიფოს მხრიდან სისტემური და ეფექტიანი პოლიტიკის გატარებას. თბილისში მცხოვრების საშუალო თვიური შემოსავალი, მთელი ქვეყნის საშუალოს აღემატება, კონკრეტულ რეგიონებთან შედარებისას კი სხვაობა 50 ლარიდან 100 ლარამდე მერყეობს.

ცხრილი 4

საქართველოს მოსახლეობის საშუალო თვიური ფულადი და არაფულადი შემოსავლები რეგიონების მიხედვით (მოსახლეობის ერთ სულზე, ლარი)

წელი	კახეთი	თბილისი	შიდა ქართლი	ქვემო ქართლი	აჭარის ა.რ.	სამეგრელო-ზემო სვანეთი	იმერეთი	დანარჩენი რეგიონები**	საქართველო
2014	251,5	336,8	252,3	213,0	265,4	282,8	266,3	250,6	278,7
2015	289,7	346,1	250,5	223,7	254,0	312,1	273,8	265,1	290,2
2016	297,3	373,8	256,6	235,3	287,9	311,6	271,6	247,1	302,2
2017	273,0	372,6	282,7	268,2	303,0	303,3	319,8	285,4	317,2
2018	357,6	369,2	307,1	251,5	295,2	275,2	310,3	281,5	318,3
2019	346,7	365,7	309,3	283,4	333,8	300,7	360,2	327,6	336,1
2020	330,7	339,1	306,9	269,7	302,0	319,2	348,9	324,6	321,4
2021	406,3	376,3	372,7	304,3	337,8	336,6	405,6	367,6	364,8
2022	543.72	428.67	413.65	348.83	527.3	402.72	479.22	451.01	432.7

ცხრილი საქსტატის მონაცემებზე დაყრდნობით შედგენილია ავტორის მიერ.

კიდევ უფრო მასშტაბური ხასიათი აქვს სხვაობას მხოლოდ ფულადი შემოსავლების მიხედვით, რომლითაც მოსახლეობის ერთ სულზე თბილისის მაჩვენებელი დანარჩენი საქართველოს მაჩვენებელს დაახლოებით 21 პროცენტით აღემატება.

ქვეყნის რეგიონული განვითარების პოლიტიკა, ფართო გაგებით, უნდა განიხილებოდეს როგორც განვითარების პოლიტიკის განუყოფელი ნაწილი. ქვეყნის რეგიონების განვითარება ნიშნავს არა მხოლოდ ამ რეგიონის, არამედ ზოგადად ქვეყნის განვითარებას, რათა ქვეყანაში შექმნილი კეთილდღეობა არ იყოს ფრაგმენტული და ყოფითი პრობლემების საფუძველზე არ მოხდეს მოსახლეობის არათანაბარი განსახლება, ან მეტიც, ეთნიკური სიჭრელიდან გამომდინარე, სოციალურმა პრობლემებმა ქვეყნის ტერიტორიულ მთლიანობას არ შეუქმნას საფრთხე.

რეგიონული განვითარების ხელშეწყობისთვის რამდენიმე მნიშვნელოვანი ნაბიჯია გადასადგმელი:

- ინსტიტუციურ მდგრადობასთან დაკავშირებული საკითხები;
- მართვის ტერიტორიული სტრუქტურების გაჯანსაღება, ზოგიერთი უფლებამოსილებისა და ვალდებულების დეცენტრალიზაცია, მათ შორის ფისკალური კუთხით;
- რეგიონების (და ქვეყნის) ეკონომიკური განვითარების სტიმულირება;
- აუცილებელია სახელმწიფოს ჰქონდეს ქვეყნის სივრცითი მოწყობისა და სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების გენერალური გეგმა. მნიშვნელოვანია ვიცოდეთ, რომელი რეგიონისთვის რა პროექტი იქნება რენტაბელური, რას ვაკეთებთ, სად ვაკეთებთ და რა შეფარდებითი უპირატესობა გააჩნია ამა თუ იმ რეგიონს.

გრძელვადიანი კეთილდღეობისთვის, ინკლუზიური ინსტიტუტების შექმნაა საჭირო. კეთილდღეობისთვის მნიშვნელოვანია საზოგადოებრივი ინსტიტუტების მშენებლობა და მათი გრძელვადიანი მდგრადობის შენარჩუნება, რაც მოიცავს სასამართლო, აღმასრულებელი და საკანონმდებლო ხელისუფლებების გამჭვირვალობას. დემოკრატიული პრინციპების პატივისცემა, კანონის უზენაესობა ცენტრსა და რეგიონში, განაპირობებს სახელმწიფო სერვისების თანაბარ ხელმისაწვდომობას ფიზიკური თუ იურიდიული პირებისთვის, მინიმუმადე დაყვანილ ბიუროკრატასა და შეზღუდულ არაფორმალურ გავლენებს. განვითარებული ქვეყნების გამოცდილებამ აჩვენა, რომ ინსტიტუციურად ჯანსაღ სახელმწიფოსა და შესაბამისად რეგიონებში შეუქცევად განვითარებას იწყებს ეკონომიკური ზრდა და ზოგადი კეთილდღეობის დონე, რაც გადმოცემულია 2024 წლის ეკონომიკის ნობელიანტ დარონ აჯემოლლუსა და ჯეიმს რობინსონის წიგნში, რატომ ვერ აღწევნენ წარმატებას სახელმწიფოები (Why Nations Fail).

რეალური თვითმმართველობის უფლებების მინიჭებასთან ერთად საყურადღებოა ის ფაქტი, რომ საქართველოს ზოგიერთ რეგიონში არავტოქტონური მოსახლეობის მაღალი წილის გამო აღნიშნულ საკითხს ყურადღებით უნდა მივუდგეთ და არ დავუშვათ შიდა თუ გარე ძალების პროვოცირებით სეპარატისტული განწყობების გაღვივება. საქართველოს ტერიტორიულ მთლიანობის პრობლემებმა მნიშვნელოვნად შეუშალა ხელი რეგიონული განვითარების პოლიტიკის განხორციელებას. აფხაზეთისა და ცხინვალის სეპარატისტული რეგიონები, რომლებიც ვერ კონტროლდებოდნენ საქართველოს ხელისუფლების მიერ, ქვეყანა მიიყვანა რუსეთ-საქართველოს

2008 წლის აგვისტოს ომამდე. შესაბამისად, ამ გამოცდილების გამო ცენტრალური ხელისუფლება ცდილობს სიფრთხილე გამოიჩინოს თუნდაც განვითარებაზე მიმართული ფინანსური რესურსების და უფლებამოსილებების აკუმულირების საკითხის მიმართ.

რეგიონებში არსებული ინფრასტრუქტურის არაადეკვატურობა, საქართველოს სოფლის მოსახლეობის სიღარიბის დამამძიმებელი ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ფაქტორია. საქართველოს მუნიციპალიტეტების უმრავლესობის სხვადასხვა ინფრასტრუქტურის ტექნიკური მდგომარეობა მეტად მძიმეა და მას ფუნქციონირება აღარ შეუძლია. რეგიონებში სიღარიბის დამღევსა და მოსახლეობის ცხოვრების პირობების გასაუმჯობესებლად, გადამწყვეტი მნიშვნელობა აქვს ინფრასტრუქტურის ამორტიზირებული ქსელების აღდგენას, რათა ცენტრთან ბმის ხარისხი ამალდეს. რეგიონების ინფრასტრუქტურის მოწესრიგება ერთ-ერთ მთავარ ფაქტორს წარმოადგენს სოფლად სიღარიბის დამღევაში, რადგან იგი თანაბარი განვითარების ერთ-ერთი საფუძველია. ინფრასტრუქტურას დადებითი ზეგავლენა აქვს სოფლის ეკონომიკის ზრდაზე. ის იზიდავს სექტორში კერძო ინვესტიციებს; აფართოებს გასაღების ბაზრებს; ხელს უწყობს ტრადიციული სექტორის (ფერმერული საქმიანობა) პროდუქტიულობის ზრდას. ყველა ზემოთ დასახელებული პრობლემის მოგვარებისთვის კი მუნიციპალიტეტის ბიუჯეტის თვითკმარობა და მასში შესაბამისი თანხების არსებობაა საჭირო, რაც რეგიონის ეკონომიკური აქტივობის ზრდის გარეშე წარმოუდგენელია. ინფრასტრუქტურული და ყოფითი პრობლემების მოგვარებას სჭირდება შესაბამისი სახსრები, რაც არ არსებობს ეკონომიკური აქტივობის გარეშე,

ხოლო ეკონომიკური აქტივობა, თავის მხრივ, არ არსებობს მოსახლეობისა და შესაბამისი ინფრასტრუქტურის გარეშე. მოსახლეობა კი მიდის იქ, სადაც ცხოვრების მაღალი დონეა. შესაბამისად, საჭიროა ერთი პრობლემის ერთმანეთთან მჭიდროდ დაკავშირებული რამდენიმე დეტალის ერთდროულად ამომრავება და რეგიონებში თვითგანვითარების მექანიზმის ჩადება შესაბამისი მოქნილი საკანონმდებლო და მასტიმულირებელი პოლიტიკის დახმარებით.

რეგიონული განვითარებისთვის პირველ რიგში საჭიროა პოტენციალის კვლევა. რომელ რეგიონში რისი გაკეთება შეიძლება, რომელი სასოფლო-სამეურნეო კულტურის მოყვანა თუ ინდუსტრიული მიმართულების შექმნა იქნება მომგებიანი. შესასწავლია საწარმოო ძალების ოპტიმალური განლაგება, ეკონომიკის რეგიონული სტრუქტურის განვითარების პროგრამების შემუშავება, სამეურნეო პრიორიტეტების განსაზღვრა და ეკონომიკის რეგიონული სტრუქტურის სხვა ასპექტების შესწავლა. კვლევის შედეგები დაკავშირებული იქნება მოსახლეობის განსახლებასთან, შრომითი რესურსებისა და ბუნებრივი რესურსების დახასიათებასთან, სასოფლო-სამეურნეო და სამრეწველო-სამეურნეო კომპლექსების შექმნა-მოდელირებასთან და სხვ. საჭიროა დაზუსტდეს რეგიონებს შორის ეკონომიკური კავშირები, მობილიზდეს საფინანსო, შრომითი და საკადრო რესურსები ეკონომიკური და ადმინისტრაციული რაიონების შესწავლისა და მათი ტრანსფორმაციისთვის.

ქვეყნის რეგიონული მოდელირება ისტორიული ფენომენია. რეგიონული მოწყობა ეროვნულ კულტურასთან ერთად ვითარდებოდა და ასწლეულების მანძილზე ქვეყნის ეროვნული თავისებურებების კვალობაზე ფორმირდებოდა, როგორც

ერის ხასიათის განმსაზღვრელი ნიშანი. თუკი ჩვენ არ დავიწყებთ საქართველოში არსებული რეგიონული მოდელის ამა თუ იმ ფორმის გადაკეთებას და გამოვიყენებთ ისტორიულად არსებულ, თვითდამკვიდრებულ დაყოფას, ეს სახელმწიფოს მართვის შესაძლებლობას უფრო გაამარტივებს.

ამა თუ იმ რეგიონის სტრუქტურული სპეციფიკისა და გარდაქმნის შესაძლებლობების ცოდნა რეგიონის განვითარების მნიშვნელოვანი საწყისი ეტაპია. თუკი ჩვენ ყველა რეგიონში თანაბრად უზრუნველყოფთ საქონლისა და მომსახურების წარმოების, ასევე საქართველოს საინვესტიციო სივრცის კონკურენტუნარიანობის ზრდას, ეს იქნება ცხოვრების პირობების და სტანდარტების მდგრადი გაუმჯობესების საფუძველი. საქართველოში დღეს არსებული სურათით, რეგიონიდან რეგიონზე ჩვენ ვანაწილებთ მათი გამოთანაბრების მიზნით არა ეკონომიკურ დოვლათს. ჩვენი აზრით, უფრო კარგი იქნება თუ მას ვუწოდებთ „სიღარიბის თანაბარ გადანაწილებას“. ფაქტობრივად სახეზე გვაქვს ერთი ან რამდენიმე ერთეული თვითკმარი რეგიონი და მასზე მიბმული ათეულობით ღარიბი რეგიონი, რომლებიც არსებობისთვის დახმარებას საჭიროებენ. ამგვარად, ტრადიციული გამოთანაბრებითი პოლიტიკის ალტერნატივად უნდა ვაქციოთ რეგიონული განვითარების პოლიტიკა, რომლის განხორციელების შემთხვევაში შემცირდება ფინანსური რესურსების გადანაწილების საჭიროება ეფექტიანი რეგიონებიდან სუსტი ტრადიციული ეკონომიკური ბაზის და განვითარებისათვის არახელსაყრელი ბუნებრივი პირობების მქონე, ნაკლებად განვითარებულ რეგიონებზე. ყველა რეგიონის მიმართ ერთგვაროვანი პოლიტიკის მექანიკური გამოყენება ზღუდავს რეგიონული

განვითარების შესაძლებლობებს. ყველა ქალაქსა და რეგიონს უნდა ჰქონდეს თავისი ეკონომიკური ფუნქცია. საინვესტიციო შესაძლებლობების ანალიზის შედეგად (რეგიონული საინვესტიციო სისტემა - რსს) სახელმწიფომ უნდა განსაზღვროს რეგიონებში ინვესტიციური პრიორიტეტები და იქ მათი ინვესტირება ასტიმულიროს საგადასახადო შეღავათებით. მაგალითად, თუ სახელმწიფო ჩათვლის, რომ ტყიბულის მუნიციპალიტეტში, რომლისგანაც შახტების ამორტიზირებისა, ნახშირის მოპოვება-გასაღების სირთულის გამო მივიღეთ დეპრესიული რეგიონი, საკომპენსაციოდ უნდა განვითარდეს ტექსტილის წარმოება, პრეფერენციულ საგადასახადო სისტემაზე დაყრდნობით უნდა შეიქმნას სპეციალური ზონა. სახელმწიფომ ყველა პოტენციურ ინვესტორს უნდა უთხრას, რომ ტექსტილის ქარხნის იმერეთის რეგიონის ტყიბულის მუნიციპალიტეტში განთავსების შემთხვევაში ისინი გარკვეული წლების განმავლობაში არ დაიბეგრებიან მოგების გადასახადით, გარკვეულ პერიოდში მათი გადასახადი იქნება განახევრებული და სახელმწიფოსგან მიიღებენ ხელშეწყობას. თითოეული რეგიონისა და ინვესტორისთვის უნდა შემუშავდეს ინდივიდუალური საშეღავათო წინადადებების პაკეტი. მსგავსი პოლიტიკის გატარება სხვადასხვა რეგიონში გამოიწვევს რეგიონის მოსახლეობის დასაქმებას, დამატებული ღირებულებისა და შესაბამისად ადგილობრივი ბიუჯეტების ზრდას, რაც პირდაპირ კავშირში იქნება ინფრასტრუქტურული, სოციალური და მუნიციპალური პრობლემების მოგვარებასა და ცხოვრების დონის ხარისხის გაუმჯობესებასთან.

დასკვნა

სოფლის მეურნეობის განვითარების უზრუნველსაყოფად, სახელმწიფომ სტიმული უნდა მისცეს მიწების დამსხვილებას კოოპერატივებში. ქვეყნის მოსახლეობის აბსოლუტური უმრავლესობა უნდა დასაქმდეს რეგიონულ ცენტრებში არსებულ არასასოფლო სამეურნეო სექტორში, ხოლო დამსხვილებული ფერმერების მიერ წარმოებული სოფლის მეურნეობა გასცდება პირად საჭიროებებს, დააკმაყოფილებს ადგილობრივ ბაზარს და ორიენტაციას აიღებს ექსპორტზე. დღევანდელ პირობებში, სოფლის მეურნეობაში მიღებული პროდუქტის უმრავლესობა მცირე მასშტაბებიდან გამომდინარე, პირად საჭიროებებსაც ვერ აკმაყოფილებს. კონკრეტულ რეგიონში შეფარდებითი უპირატესობიდან გამომდინარე, კონკრეტული ბიზნესის სახეობებზე უნდა დაწესდეს საგადასახადო და სხვა ტიპის შეღავათები, რაც ბიზნესის დაწყებას გაამარტივებს, ხოლო სახელმწიფოს ყველა რეგიონში მოსახლეობის ცხოვრების დონის გამოთანაბრებას და სახელმწიფო ინტერესებზე მორგებული „ეკონომიკური ფაზლის“ შექმნას შეუწყობს ხელს. ურბანიზაცია აღარ იქნება ქაოტური და მას მიეცემა ჩამოყალიბებული, გააზრებული ფორმა. ევროპული გამოცდილებით, ისეთ სოფლის ტიპის დასახლებებში, სადაც სასოფლო-სამეურნეო მიწები ნაყოფიერი არაა, სტიმულირების მექანიზმით შესაძლებელი იქნება მცირე ინდუსტრიული ზონების შექმნა და განვითარება. ამ ზონებზე ავტომატურად მიეზმება მოსახლეობა და თანაბარი განსახლება ავტომატურად იქნება განპირობებული. სახელმწიფომ სრულად ან ნაწილობრივ უნდა გაათავისუფლოს დღგ-სა და მოგების გადასახადისგან ეროვნული წარმოების ის საქონელი და მომსახურება, რომლის წარმოება ახალი დაწყე-

ბულია, არ არის განვითარებული და ჰყავს ქართულ ბაზარზე ძლიერი უცხოელი კონკურენტები. ახლად დაწყებული ინოვაციური ბიზნესი გარკვეულ ბრუნვამდე და გარკვეული პერიოდი (პირობითად 5-10 წელი ან 1 000 000 ლარიანი ბრუნვა) უნდა განთავისუფლდეს დღგ-სა და მოგების გადასახადისგან. რეინვესტირებით დაფუძნებული ახალი წარმოება, რეინვესტირების ფარგლებში უნდა განთავისუფლდეს გარკვეული პერიოდით გადასახადისგან. გადასახადი არ უნდა იყოს ყველა რეგიონში ერთნაირი, უნდა მოხდეს დეპრესიულ და ნაკლებად დეპრესიულ რეგიონებს შორის განაკვეთის დიფერენცირება, რაც ბიზნესს უბიძგებს წარმოების დეპრესიულ რეგიონში გადატანისკენ და გაჩნდება დამატებითი სამუშაო ადგილები, შედარებით გათანაბრდება ცხოვრების დონე.

საქართველოს რეგიონებში სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების დონე მკვეთრად არათანაბარია. აღნიშნულმა უთანასწორობამ გამოიწვია ცხოვრების დონის სხვაობა და მოსახლეობის არათანაბარი განსახლება რეგიონებიდან ერთი კონკრეტული ცენტრისკენ. ქვეყნის მოსახლეობის თითქმის ნახევარი კონცენტრირებულია დედაქალაქში, რაც ქმნის სატრანსპორტო, ეკოლოგიურ და ეროვნული უსაფრთხოების თუ სხვა სახის პრობლემებს. ეკონომიკური განვითარების უთანასწორობის პრობლემების აღმოფხვრა ნიშნავს სოციალურ თანასწორობას, თანაბარ განსახლებას და ძლიერ სახელმწიფო ეკონომიკას. რეგიონებში უთანასწორობის პრობლემების აღმოფხვრისთვის აუცილებელია სახელმწიფომ შეიმუშავოს მთელი რიგი ღონისძიებები.

საქართველოს რეგიონული განვითარება უნდა დაიწყოს რეგიონების პოტენციალის კვლევით. მთავრობის მიერ შერჩე-

ულმა შესაბამისი კომპეტენციის მქონე პირთა ჯგუფმა უნდა შეისწავლოს თითოეული რეგიონის ეკონომიკური შესაძლებლობა და მისი კონკურენტუნარიანობა მსოფლიო ან რეგიონულ ბაზართან მიმართებით, რის საფუძველზეც შეიქმნება რეგიონული განვითარების სტრატეგია. რეგიონული საინვესტიციო სისტემა უნდა ვაქციოს ქვეყნის დაბალანსებული და დაჩქარებული ეკონომიკური განვითარების ახალ ინსტრუმენტად. წინასწარ განსაზღვრულ რეგიონებში სახელმწიფომ უნდა მოახერხოს შესაბამისი ინვესტიციების მიმართვა და პოტენციური ინვესტორების საგადასახადო და არასაგადასახადო შეღავათებით მოხიბვლა.

სახელმწიფოს ცალკეული რეგიონების განვითარება ნიშნავს არა მარტო კონკრეტული რეგიონის განვითარებას, არამედ საერთო სახელმწიფოებრივ დონეზე ცხოვრების ხარისხის არსებით გაუმჯობე-

სებას.

ლიტერატურა

1. ბარათაშვილი ე., ვეშაპაძე პ., (2002) რეგიონული ეკონომიკური პოლიტიკა. თბილისი.
2. მესხია, ი., გველესიანი, ე. (2010) რეგიონული ეკონომიკური პოლიტიკა. თბილისი.
3. ჩიხლაძე ნ., (2021) რეგიონული ეკონომიკური პოლიტიკის თეორიული და პრაქტიკული მიდგომები. ქუთაისი, „მზმ პოლიგრაფი“.
4. ღვთაძე გ., ჩიხლაძე ნ., (2009) იმერეთის რეგიონის ეკონომიკური განვითარების პირობები და პერსპექტივები, ქუთაისი.
5. ჩიხლაძე ნ., ვალიშვილი თ., გაბელაშვილი კ. (2014) ქალაქის ბრენდინგის აქტუალური საკითხები - ქუთაისური წახნაგები. ქუთაისი. აკ. წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტის გამომცემლობა.
6. www.geostat.ge - სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის ვებგვერდი;